

Анатолій Тибінь

Актуальні проблеми розвитку підприємництва в Тернопільській області

Світовий досвід і практика господарювання доводять, що підприємництво є найпрогресивнішою системою ведення господарської діяльності. Функції підприємництва різноманітні.

По-перше, це — гнучка форма організації виробництва, яка оперативно реагує на потреби ринку, найновіші досягнення науково-технічного прогресу, сприяє своєчасним структурним зрушенням в економіці.

По-друге, підприємництво відіграє надзвичайно важливу роль у формуванні конкурентного середовища. Воно допомагає утвердженню конкурентних відносин, і є антимонопольним за своєю природою.

По-третє, підприємництво робить вагомий внесок у вирішення проблеми зайнятості. Ця функція проявляється у здатності підприємництва створювати нові робочі місця і поглинати надлишкову робочу силу під час циклічних спадів та структурних зрушень економіки. У розвинутих країнах на мале підприємництво припадає в середньому 50% всіх зайнятих та до 70–80% нових робочих місць.

По-четверте, підприємництво відіграє значну роль у пом'якшенні соціальної напруги і демократизації ринкових відносин, бо саме воно є фундаментальною основою формування середнього класу. Отже, підприємництво виконує функцію послаблення притаманної ринковій економіці тенденції до соціальної диференціації та сприяє розширенню соціальної бази реформ, що здійснюються на даному етапі.

У Тернопільській області станом на 1 січня 1999 року зареєстровано 3732 малих підприємства, 1978 господарських товариств, 188 кооперативів, 259 спільних підприємств із суб'єктами господарювання іноземних держав. Слід зауважити, що процес утворення підприємницьких структур найбільш інтенсивно проходить у м.Тернополі – 59,6% до загальної кількості зареєстрованих структур в області; у Тернопільському районі – 8,4%, Борщівському – 3,5%, Чортківському – 3,2%.

Із загальної кількості зареєстрованих працювало 2300 суб'єктів малого і середнього бізнесу, в тому числі 1350 малих підприємств, 76 кооперативів, 790 господарських товариств та 112 спільних підприємств із суб'єктами господарювання іноземних держав. Однак це лише 38% від усіх зареєстрованих структур малого та середнього бізнесу. Діапазон коливання

в окремих районах області досить великий і має тенденцію до зменшення кількості діючих суб'єктів підприємництва. Так, у Підгаєцькому, Бучацькому, Тернопільському, Монастириському районах діє від 55 до 75% зареєстрованих малих та середніх підприємств, а в Козівському, Заліщицькому районах та м.Тернополі – лише 30–32%. За 1998 рік підприємницькими структурами вироблено продукції та надано послуг на суму понад 186 млн. гривень, що складає близько 10% валового суспільного продукту області.

Все це свідчить про те, що мале та середнє підприємництво в області займає поки що незначне місце. Тенденції формування і розвитку підприємництва характеризує такий показник як кількість зайнятих. У 1998 році у структурах малого та середнього бізнесу працювало 17,8 тис.чол. Крім того, в області налічується понад 15 тисяч громадян-підприємців та майже 2,5 тис. чол. зайнятих у фермерських господарствах. Таким чином, загальна кількість працівників у малому та середньому бізнесі становила понад 35 тис.чол., що складає 7,1% від зайнятого населення області.

За даними аналізу кількість діючих суб'єктів підприємництва в розрахунку на 1000 чол. населення області за 1998 рік дорівнювала 2. Найвищим цей показник є у Тернопільському районі – 5,2, у м.Тернополі – 5,0, у Кременецькому районі – 1,4. Найнижчим – у Шумському районі – 0,5, Заліщицькому та Монастириському районах – по 0,6.

Відбуваються певні зміни і у структурах малого та середнього бізнесу за формами власності. Найбільша питома вага припадає на підприємства з колективною формою власності – 65,7%, з приватною – 32,6%. Аналіз розвитку нових форм господарювання дозволяє простежити певні тенденції щодо зміни галузевої структури підприємництва, що свідчить про переорієнтацію більшості підприємницьких структур з виробничої на торговельно-посередницьку діяльність. Якщо у 1991 році у промисловості працювало 27,1% малих підприємств, у сфері побутового обслуговування – 22,3%, а у торгівлі 25,8% від їх загальної кількості, то у 1998 році частка суб'єктів дрібного бізнесу в торгівлі, громадському харчуванні та посередницькій діяльності складала вже понад 65%.

Різні форми підприємницької діяльності в Україні ще тільки зароджуються. Сьогодні на державний сектор економіки у промисловості припадає понад 80% випуску продукції та кількості зайнятих працівників. Стосовно колективних підприємств, то серед них лише орендні займають відчутну питому вагу (понад 10%). Частка ж акціонерних товариств,

господарських громадських об'єднань та підприємств колективної власності у промисловому виробництві незначна.

Однією з провідних галузей області є сільське господарство. Враховуючи важливість аграрного сектору для економіки області, нами проаналізовано тенденції розвитку фермерських господарств, в результаті якого виявлено, що найбільш високий темп зростання (14,1 рази) було відмічено у 1993 році. В наступні роки він знижувався і складав відповідно: у 1996 році 103,7%, у 1997 році – 104,1 %. Станом на 1 січня 1999 року в області зареєстровано 793 селянських (фермерських) господарств, за якими закріплено 14,6 тис.га сільськогосподарських угідь. В середньому на одне господарство припадає 18,4 га землі. Найбільше фермерських господарств зареєстровано у Тернопільському районі – 140, Борщівському – 103 господарства, що складає відповідно 17,6% і 13,0% від загальної кількості зареєстрованих в області. Маючи лише 1,5% земельних угідь, фермерські господарства області у 1998 році зібрали майже 230 тис.центнерів зернових або 3% від валового збору, понад 430 тис.центнерів цукрових буряків (3,4%), 32 тис.центнерів картоплі та 12 тис.центнерів овочів. Проте стан забезпечення фермерських господарств технікою вкрай незадовільний. За даними статистики на одне фермерське господарство припадає лише 0,6 трактора, 0,2 комбайна, 0,2 вантажного автомобіля.

Однією із складових становлення та розвитку підприємництва в області є активізація інвестиційної діяльності, збільшення обсягів іноземних інвестицій та ефективне їх використання. За останні роки в економіку області залучено іноземних інвестицій на суму 31,4 млн. дол. США, в тому числі за 1998 рік- 27 інвестицій на суму 10,8 млн.дол.США. Основними формами залучення іноземних інвестицій в економіку області є створення спільних підприємств за участю іноземного капіталу, підприємств із 100% іноземним капіталом та у формі договору про спільну інвестиційну діяльність без створення юридичної особи.

Значна увага в області приділяється розвитку ринкової інфраструктури, яка у великій мірі створює сприятливі умови для функціонування і розвитку дрібного підприємництва. Станом на 1 січня 1999 року в області зареєстровано 9 бірж, в тому числі: товарних та товарно-сировинних – 3, універсальних – 1, нерухомості -2, агропромислових -2, а також відділення Української фондової біржі; діє 13 комерційних банків, 2 інвестиційні фонди та 4 торговці цінними паперами, 4 довірчих товариства, 15 кредитних спілок і 13 аудиторських фірм. В області функціонує 13 страхових компаній, з яких 5 самостійних. Більшість страхових компаній здійснюють страхування за

ризиковими видами, в тому числі страхування підприємницького ризику. За кількістю страхових компаній Тернопільщина займає провідне місце у західному регіоні України. Це створює добрі передумови стимуляції коштів з подальшим їх інвестуванням в економіку області.

В даний час сектор малого та середнього підприємництва ще не відіграє суттєвої ролі в економіці області. Функціонування малого бізнесу, який є носієм ринкових відносин, потребує сьогодні відповідної підтримки як з боку держави, так і органів місцевої влади, в іншому випадку – це призведе до згортання малого підприємництва, головним чином за рахунок переходу підприємств у тіньову економіку.

Тіньова економіка функціонує за своїми правилами і за відповідних правових умов є готовою до стрімкого зростання. Економічні проблеми в Україні викликані особливою політичною ситуацією, потужним впливом радянської ментальності та невідповідності державної політики. Протягом всього періоду реформування економіки політична верхівка України опікувалася переважно створенням інституційного середовища для нової держави та її «макроекономічною політикою», а незначні зміни сприяли лише модифікації старої системи. Політичне керівництво України випустило з поля зору розвиток підприємництва і опікується в основному державним сектором, не звертаючи належної уваги на потреби малого та середнього бізнесу, внаслідок чого сектор дрібного підприємництва в Україні перебуває на початковому етапі свого розвитку і характеризується високим ступенем неефективності. Водночас українські підприємства терплять надмірний податковий прес та вплив складної системи нормативних актів.

Україні притаманні великі витрати як грошей, так і часу на відкриття своєї справи; труднощі із вступом у права власника та їх ненадійність; великі витрати на ведення та обмеження на ведення господарської діяльності; складний процес закриття підприємства. Всі ці перешкоди стали першопричиною появи і розвитку тіньової економіки, послабили довіру підприємців до уряду.

Отже, ситуація, що склалася в Україні, вимагає реалізації дієвої державної політики підтримки малого та середнього підприємництва, створення відповідних правових, економічних та організаційних умов, які сприяли б подальшому збільшенню кількості його суб'єктів, зростанню їх значення і ролі у національній економіці. Вирішення проблем нормального функціонування підприємництва в Україні, створення відповідного середовища для його розвитку потребують докорінної перебудови

державної політики щодо підтримки малих та середніх підприємств. Завдання полягає у тому, щоб суттєво розширити його роль і місце в економічному процесі; забезпечити протягом найближчих років у структурах цього сектору зайнятості на рівні 25–30% дієздатного населення та виробництва до 25% валового внутрішнього продукту. Формування державної політики щодо підтримки малого підприємництва, визначення шляхів її реалізації повинно стати не лише об'єктивною необхідністю переходу до ринку, а й невід'ємною частиною загальнодержавної доктрини соціально-економічних перетворень в Україні. Це забезпечить умови формуванню чисельного середнього класу суспільства, який є основою ринкових перетворень та гарантом їх незворотності.

Однією з важливих передумов розвитку підприємництва в Україні є подальша демократизація суспільства та паралельне існування різноманітних форм власності, подолання недоторканості принципу підпорядкування нижчих економічних структур вищим, формування повноцінного конкурентного ринку, забезпечення законних прав господарств.

Регіональна політика підтримки розвитку малого та середнього підприємництва є частиною соціальної й економічної політики України. Вона визначає основні напрямки та форми адміністративно-правового і організаційно-економічного впливу з боку місцевих державних адміністрацій на ці процеси, виходячи з інтересів і пріоритетів регіонального розвитку.

Регіональна політика сприяння розвитку підприємництва повинна набути такого спрямування:

- ✓ збільшення обсягу виробництва і реалізації продукції та послуг завдяки діяльності суб'єктів малого підприємництва, створення нових робочих місць і скорочення безробіття;
- ✓ залучення суб'єктів малого підприємництва до вирішення соціально-економічних проблем регіону, створення конкурентного ринкового середовища;
- ✓ удосконалення галузевої структури малих підприємств, пошук оптимальних регіональних форм взаємодії і співробітництва великих і малих підприємств;
- ✓ розвиток мережі фінансово-кредитних установ, інвестиційних та інноваційних фондів, страхових організацій;
- ✓ удосконалення механізмів оподаткування, кредитування та страхування малого підприємництва;

Наукові записки

- ✓ забезпечення умов для розвитку перспективних форм фінансування малого підприємництва (лізинг, факторинг та інші);
- ✓ розробка та впровадження механізму стимулювання комерційних банків, які б надавали пільгові кредити малим підприємствам, що здійснюють свою діяльність у пріоритетних напрямках;
- ✓ сприяння максимальній самореалізації громадян у підприємницькій діяльності, формування середнього класу – соціального прошарку власників і підприємців.

Мале та середнє підприємництво повинно стати базою для формування раціональної структури місцевого господарювання з урахуванням особливостей розвитку регіону (соціально-політичні умови, темпи ринкових перетворень тощо). Для цього регіональні органи управління зобов'язані:

- ✓ визначити пріоритетні напрямки розвитку малого підприємництва на місцях, розробити необхідні заходи розвитку малих підприємств і вишукати відповідні ресурси з місцевих джерел для їх впровадження;
- ✓ сприяти розвитку виробничої бази малого бізнесу, організації матеріально-технічного забезпечення (оренда виробничих і нежитлових приміщень, передача законсервованих і недобудованих об'єктів, не використовуваного устаткування, виділення земельних ділянок);
- ✓ змінити (повернути) довіру до влади, що передбачає ефективний захист заощаджень, капіталів, а також самого інституту приватної власності;
- ✓ формувати нове ставлення до представників вітчизняного малого підприємництва, а також до українських підприємців, які проживають за кордоном, на засадах ефективної програми репатріації капіталів і перетворення їх в інвестиційний ресурс України;
- ✓ забезпечити виконання регіональних програм розвитку малого підприємництва,
- ✓ визначати ступінь участі регіону у державних та міжрегіональних програмах розвитку підприємництва.

Для того, щоб домогтися економічного зростання, уряд України повинен відмовитися від звичної йому ролі власника і безпосереднього учасника економічної діяльності, натомість визначивши собі інше завдання – надання підтримки ринковим відносинам шляхом створення системи законів та нормативної бази. Це дозволить малим та середнім підприємствам стати важливою підоймою загального зростання економіки держави, створити нові

робочі місця, забезпечити отримання прибутку, створити широку базу оподаткування і цим надати урядові суттєву допомогу у формуванні державного бюджету, у фінансуванні охорони здоров'я, освіти, захисту навколишнього середовища.

In the article the functions of business are considered, it's tendencies in Ternopil region are analysed. The regional conditions of business development are characterised, basic trends of regional policy on small and middle- sized business in the region are determined. The tasks of the regional administration bodies on business development are regarded.